

Socialutskottets betänkande 2020/21:SoU38

Frågor om tvångsvård

Sammanfattning

Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om att regeringen bör se över hela vårdkedjan i en bred översyn av tvångsvården.

I betänkandet finns en reservation (S, MP) där det föreslås att riksdagen inte ska göra något tillkännagivande.

Utskottet föreslår att ärendet avgörs trots att det har varit tillgängligt kortare tid än två vardagar före den dag då det behandlas.

Behandlade förslag

Två yrkanden i en motion från allmänna motionstiden 2019/20.

Tio yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2020/21.

Innehållsförteckning

Utskottets förslag till riksdagsbeslut	3
Redogörelse för ärendet	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Utskottets överväganden.....	6
Frågor om tvångsvård.....	6
Reservation	25
Frågor om tvångsvård (S, MP)	25
<i>Bilaga</i>	
Förteckning över behandlade förslag	27
Motion från allmänna motionstiden 2019/20	27
Motioner från allmänna motionstiden 2020/21	27

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

Frågor om tvångsvård

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om en bred översyn av tvångsvården och tillkännager detta för regeringen.

Därmed bifaller riksdagen delvis motionerna

2019/20:2928 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkandena 6 och 8,

2020/21:169 av Karin Rågsjö m.fl. (V) yrkande 20,

2020/21:2035 av Carina Ståhl Herrstedt m.fl. (SD) yrkande 14,

2020/21:2720 av Johanna Öfverbeck m.fl. (MP) yrkande 5,

2020/21:3139 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 14,

2020/21:3271 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkandena 17 och 18,

2020/21:3275 av Juno Blom m.fl. (L) yrkandena 13, 15 och 18 samt

2020/21:3294 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 9.

Reservation (S, MP)

Utskottet föreslår att ärendet avgörs trots att det har varit tillgängligt kortare tid än två vardagar före den dag då det behandlas.

Stockholm den 10 juni 2021

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Kristina Nilsson (S), Camilla Waltersson Grönvall (M), Ann-Christin Ahlberg (S), Johan Hultberg (M), Per Ramhorn (SD), Mikael Dahlgvist (S), Sofia Nilsson (C), Ulrika Heindorff (M), Carina Ståhl Herrstedt (SD), Yasmine Bladelius (S), Dag Larsson (S), Christina Östberg (SD), Nicklas Attefjord (MP), Pia Steensland (KD), Maj Karlsson (V) och Barbro Westerholm (L).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I betänkandet behandlar utskottet tolv yrkanden i motioner från allmänna motionstiden 2019/20 och 2020/21. Motionsförslagen finns i bilaga 1.

Ett antal motioner om placerade barn och unga behandlades av utskottet i betänkande 2020/21:SoU19 Frågor om placerade barn och unga (rskr. 2020/21:187).

Utskottet anordnade en offentlig utfrågning om ökad trygghet för placerade barn och unga den 1 oktober 2020. Uppteckningar från utfrågningen finns redovisade i en bilaga till det ovan nämnda betänkandet 2020/21:SoU19.

Under våren 2021 behandlade utskottet ett utskottsinitiativ om vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem (bet. 2020/21:SoU33, prot. 2020/21:99).

Ett antal motioner om insatser för och placering av barn och unga behandlades av utskottet i betänkande 2020/21:SoU24 Socialtjänst- och barnfrågor som justerades den 3 juni 2021.

Utskottet har fått information på utskottssammanträden enligt följande:

- Generaldirektör Elisabet Åbjörnsson Hollmark med medarbetare från Statens institutionsstyrelse (Sis), informerade om verksamheten och aktuella frågor den 13 februari och den 27 augusti 2020 samt den 11 februari 2021.
- Företrädare för riksdagens utvärderings- och forskningssekretariat informerade den 17 november 2020 om förstudien om trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet.
- Generaldirektör Per Bergling med medarbetare från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd informerade om verksamheten och aktuella frågor den 3 december 2020.
- Statssekreterare Tobias Lundin Gerdås med medarbetare från Socialdepartementet informerade med anledning av rapporteringen kring HVB-hem den 10 december 2020.
- Socialminister Lena Hallengren och företrädare för Inspektionen för vård och omsorg, Sveriges Kommuner och Regioner samt Barnombudsmannen informerade med anledning av rapporteringen kring HVB-hem den 12 januari 2021.
- Särskilde utredaren Peter Almgren med medarbetare från Utredningen om en mer sammanhållen god och nära vård för barn och unga (S 2019:05, dir. 2019:93) informerade om utredningens arbete den 14 januari 2021.
- Särskilde utredaren Anders Printz med medarbetare informerade om Samsjuklighetsutredningens (S 2020:08, dir. 2020:68) arbete den 28 januari 2021.

- Statssekreterare Elin Almqvist, Socialdepartementet, och generaldirektör Elisabet Åbjörnsson Hollmark, Sis, informerade om förhållandena vid Sis särskilda ungdomshem den 25 februari 2021.

Utskottets överväganden

Frågor om tvångsvård

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför om en bred översyn av tvångsvården och tillkännager detta för regeringen.
Jämför reservationen (S, MP).

Motionerna

I kommittémotionerna 2019/20:2928 (M) yrkande 6 och 2020/21:3139 (M) yrkande 14, båda av Camilla Waltersson Grönvall m.fl., föreslås tillkännagivanden om att genomföra en bred översyn av tvångsvården. I kommittémotion 2019/20:2928 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 8 föreslås ett tillkännagivande om att göra en översyn av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). I kommittémotion 2020/21:3294 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 9 föreslås ett tillkännagivande om en ny huvudregel för förbud mot vård enligt LVU i det egna hemmet.

I kommittémotion 2020/21:2035 av Carina Ståhl Herrstedt m.fl. (SD) yrkande 14 föreslås ett tillkännagivande om att verka för att barn och vuxna som farit illa under sin placering i högre grad erbjuds eftervård.

I kommittémotion 2020/21:169 av Karin Rågsjö m.fl. (V) yrkande 20 föreslås ett tillkännagivande om att en utredning bör tillsättas med uppdrag att se över vilka konsekvenser LVU får för de unga som berörs samt att om resultatet av en sådan utredning visar på brister även se över den rådande lagstiftningen.

I kommittémotion 2020/21:3271 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkande 17 föreslås ett tillkännagivande om nationell kartläggning av omhändertaganden enligt LVU för att analysera vilka sociala faktorer som påverkar besluten. I yrkande 18 begärs ett tillkännagivande om restriktiv användning av LVU det egna hemmet. I kommittémotion 2020/21:3275 av Juno Blom m.fl. (L) yrkande 13 föreslås ett tillkännagivande om uppföljning och utvärdering av samhällsvården. Motionärerna framhåller att samhällsvården för barn och unga fordrar ett systematiskt utvecklings- och förbättringsarbete på en rad områden och vill att regeringen vidtar åtgärder för att få tillstånd ett system för systematisk och sammanhållen uppföljning och utvärdering av samhällsvården för barn och unga. I yrkande 15 föreslås ett tillkännagivande om barn som far illa under placeringen I yrkande 18 föreslås ett tillkännagivande om placerade barn som försvinner.

I kommittémotion 2020/21:2720 av Johanna Öfverbeck m.fl. (MP) yrkande 5 begärs ett tillkännagivande om att möjliggöra för att barn och unga som har ett behov av det, ska omhändertas enligt lagen om vård av unga.

Gällande rätt

Lagen om FN:s konvention om barnets rättigheter

Enligt 1 § lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter ska artiklarna 1–42 i Förenta nationernas konvention av den 20 november 1989 om barnets rättigheter i originaltexternas lydelse gälla som svensk lag. Lagen trädde i kraft den 1 januari 2020.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Av 1 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, framgår att insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (SoL). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska emellertid ges vård enligt lagen, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § råder och det kan antas att behövligen vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Enligt 2 § ska det fattas beslut om vård enligt lagen om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Det ska enligt 3 § också beslutas om vård om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

När vård med stöd av LVU inte längre behövs ska socialnämnden enligt 21 § besluta att vården ska upphöra. Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Lagen om vård av missbrukare i vissa fall

I 2 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, förkortad LVM, stadgas att vård inom socialtjänsten ges en missbrukare i samförstånd med honom eller henne enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). En missbrukare ska dock beredas vård oberoende av eget samtycke under de förutsättningar som anges i LVM.

Enligt 4 § ska tvångsvård beslutas om

1. någon till följd av ett fortgående missbruk av alkohol, narkotika eller flyktiga läsningsmedel är i behov av vård för att komma ifrån sitt missbruk

2. vårdbehovet inte kan tillgodoses enligt socialtjänstlagen (2001:453) eller på något annat sätt
3. han eller hon till följd av missbruket
 - a) utsätter sin fysiska eller psykiska hälsa för allvarlig fara
 - b) löper en uppenbar risk att förstöra sitt liv eller
 - c) kan befaras komma att allvarligt skada sig själv eller någon närstående.

Om någon för kortare tid ges vård med stöd av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård hindrar detta inte ett beslut om tvångsvård enligt LVM.

Enligt 6 § är myndigheter som i sin verksamhet regelbundet kommer i kontakt med missbrukare skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de får kännedom om att någon kan antas vara i behov av vård enligt LVM. Detta gäller emellertid inte myndigheter inom hälso- och sjukvården om inte läkare där kommer i kontakt med någon som kan antas vara i behov av omedelbart omhändertagande enligt 13 § LVM eller vård enligt LVM och läkaren bedömer att denne inte kan beredas tillfredsställande vård eller behandling genom läkarens egen försorg eller i övrigt inom hälso- och sjukvården.

Lagen om psykiatrisk tvångsvård

I 1 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT, stadgas att föreskrifterna i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och patientlagen (2014:821) gäller all psykiatrisk vård och att kompletterande föreskrifter om psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång (tvångsvård) ges i LPT. Föreskrifter om psykiatrisk tvångsvård finns också i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Av 3 § LPT följer att tvångsvård får ges endast om patienten lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt

1. har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård, som inte kan tillgodoses på annat sätt än genom att patienten är intagen på en sjukvårdsinrättning för kvalificerad psykiatrisk dygnetruntvård (sluten psykiatrisk tvångsvård) eller
2. behöver iaktta särskilda villkor för att kunna ges nödvändig psykiatrisk vård (öppen psykiatrisk tvångsvård).

En förutsättning för vård enligt LPT är att patienten motsätter sig sådan vård som sägs i första stycket, eller det till följd av patientens psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.

Den 1 juli 2020 trädde nya bestämmelser i kraft som innehåller en särreglering av tvångsåtgärderna fastspänning med bälte, avskiljande från andra patienter och inskränkning i rätten att använda elektroniska kommunikationstjänster för patienter som är under 18 år (prop. 2019/20:84, bet. 2019/20:SoU15, rskr. 2019/20:270). Ändringarna innebär att

förutsättningarna för att använda dessa tvångsåtgärder skärps och att tiden för hur länge tvångsåtgärden får pågå förkortas samt ett tydliggörande av förutsättningarna för förlängning av en beslutad tvångsåtgärd. Förslaget innebär även nya bestämmelser om dels en särskild underrättelse till Inspektionen för vård och omsorg om en patient som är under 18 år har blivit föremål för upprepade tvångsåtgärder under vårdperioden, dels att patienter som är under 18 år ska ha rätt till dagliga aktiviteter på vårdinrättningen och att vistas utomhus under minst en timme varje dag, om inte medicinska skäl talar emot det.

Lagen om rättspsykiatrisk vård

I 1 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, förkortad LRV, stadgas att föreskrifter om psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång i andra fall än som avses i LPT ges i LRV.

Lagen gäller den som

1. efter beslut av domstol ska ges rättspsykiatrisk vård,
2. är anhållen, häktad eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning
3. är intagen i eller ska förpassas till kriminalvårdsanstalt eller
4. är intagen i eller skall förpassas till ett särskilt ungdomshem till följd av en dom på sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken.

Den som avses i 1 § andra stycket 2, 3 eller 4 får ges rättspsykiatrisk vård om

1. han eller hon lider av en allvarlig psykisk störning,
2. han eller hon med hänsyn till sitt psykiska tillstånd och sina personliga förhållanden i övrigt har behov av psykiatrisk vård, som kan tillgodoses genom att han eller hon är intagen på en sjukvårdsinrättning
3. han eller hon motsätter sig sådan vård eller det till följd av hans eller hennes psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med hans eller hennes samtycke.

Den 1 juli 2020 trädde nya bestämmelser också i LRV i kraft (prop. 2019/20:84, bet. 2019/20:SoU15, rskr. 2019/20:270). De nya bestämmelserna motsvarar de nya bestämmelserna i LPT, se motsvarande ändringar i LPT som beskrivs i föregående avsnitt.

Lagen om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård

Lagen 1996:981 lagen om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård gäller för besök på vårdinstitutioner och sjukvårdsinrättningar till dem som är tvångsintagna för vård enligt

1. lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
2. lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
3. lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård

4. lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård
5. lagen (1993:388) om införande av lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade.

Av lagen följer att huvudmannen för vårdinstitutionen eller sjukvårdsinrättningen får besluta om allmänna besökstider (2 §) och i vissa fall också besluta om besöksrestriktioner (3 §). Beslutet om allmänna besökstider får inte överklagas och beslut om besöksrestriktioner får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Lagen om gemensam nämnd inom vårdområdet

I lagen om gemensam nämnd inom vårdområdet (2003:192) regleras att regioners och en eller flera kommuners, inom regionen, uppgifter enligt vissa lagar som räknas upp i lagen får fullgöras genom samverkan i en gemensam nämnd.

Socialtjänstlagen

Samhällets socialtjänst ska enligt 1 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet
- jämlikhet i levnadsvillkor
- aktiva deltagande i samhällslivet.

I samma bestämmelse anges att socialtjänsten ska inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser samtidigt som hänsyn tas till människans ansvar för sin och andras sociala situation. Verksamheten ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

Av 6 kap. 1 § följer att socialnämnden ska sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem, hem för vård eller boende eller stödboende för barn och unga i åldern 16–20 år (stödboende). Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

Av 5 kap. 1 d § följer att kommunen ska ingå en överenskommelse med regionen om ett samarbete i fråga om barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet. Om det är möjligt bör organisationer som företräder dessa barn och unga eller deras närstående ges möjlighet att lämna synpunkter på innehållet i överenskommelsen.

Enligt 5 kap. 9 § ska socialnämnden aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han eller hon behöver för att komma ifrån missbruket. Nämnden ska i samförstånd med den enskilde planera hjälpen och vården och noga bevaka att planen fullföljs. Vidare följer av 9 a § att kommunen ska ingå en överenskommelse med regionen om ett samarbete i fråga om personer som missbrukar alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel, dopningsmedel eller spel om

pengar. Om det är möjligt bör organisationer som företräder dessa personer eller deras närstående ges möjlighet att lämna synpunkter på innehållet i överenskommelsen.

När den enskilde har behov av insatser både från socialtjänsten och från hälso- och sjukvården ska kommunen tillsammans med regionen upprätta en samordnad individuell plan, en s.k. SIP (2 kap. 7§). Planen ska upprättas om kommunen eller regionen bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda och om den enskilde samtycker till att den upprättas. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål.

Planen ska när det är möjligt upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den enskilde inte motsätter sig det.

Av planen ska det framgå

1. vilka insatser som behövs
2. vilka insatser respektive huvudman ska svara för
3. vilka åtgärder som vidtas av någon annan än kommunen eller regionen
4. vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

Hälso- och sjukvårdslagen

Hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), förkortad HSL, är en målinriktad ramlag som lägger ansvaret på regioner och kommuner att erbjuda en god hälso- och sjukvård åt dem som är bosatta inom regionen eller kommunen. Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet.

Enligt 16 kap. 3 § ska regionen ingå en överenskommelse med kommunen om ett samarbete bl.a. i fråga om personer som missbrukar alkohol, narkotika, andra beroendeframkallande medel, läkemedel, dopningsmedel eller spel om pengar och barn som vårdas utanför det egna hemmet. Om det är möjligt bör organisationer som företräder dessa personer eller deras närstående ges möjlighet att lämna synpunkter på innehållet i överenskommelsen.

När den enskilde har behov av insatser både från hälso- och sjukvården och från socialtjänsten, ska regionen tillsammans med kommunen upprätta en samordnad individuell plan en s.k. SIP (16 kap. 4 §).

Planen ska upprättas om regionen eller kommunen bedömer att den behövs för att den enskilde ska få sina behov tillgodosedda och om den enskilde samtycker till det. Arbetet med planen ska påbörjas utan dröjsmål.

Planen ska, när det är möjligt, upprättas tillsammans med den enskilde. Närstående ska ges möjlighet att delta i arbetet med planen, om det är lämpligt och den enskilde inte motsätter sig det.

Av planen ska det framgå

1. vilka insatser som behövs
2. vilka insatser som respektive huvudman ska svara för

3. vilka åtgärder som vidtas av någon annan än regionen eller kommunen
4. vem av huvudmännen som ska ha det övergripande ansvaret för planen.

Bakgrund och pågående arbete

Budgetpropositionen för 2021

I budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 9 s. 25–26) anför regeringen följande:

Den 1 juli 2020 trädde ändringar i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård i kraft. Ändringarna innebär bl.a. en skärpning av kriterierna för när vissa tvångsåtgärder får vidtas mot barn, dvs. patienter som är under 18 år (prop. 2019/20:84, bet. 2019/20:SoU15, rskr. 2019/20:270). Regeringen har gett Socialstyrelsen i uppdrag att genomföra åtgärder för att förbättra möjligheterna till uppföljning av tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. Efter första delen av detta regeringsuppdrag, som redovisades i december 2017, har Socialstyrelsen initierat de möjliga förändringar som i dagsläget kan genomföras utan lagändringar. Socialstyrelsens bedömning av dessa ändringar kommer att förbättra statistikens kvalitet vilket är en viktig förutsättning för att följa vårdens innehåll och utveckling.

Av budgetpropositionen för 2021 (s. 132) framgår vidare att regeringen under 2016–2020 avsatte medel för stärkt bemanning inom den sociala barn och ungdomsvården (S2016/04469/FST). Medelstillelningen omfattar sammanlagt 360 miljoner kronor per år under perioden 2017–2019 samt 150 miljoner kronor 2020. Medlen för att stärka bemanningen och till kompetens- och kvalitetsutveckling syftar till att stärka både verksamheten och förutsättningarna för de flickor och pojkar som befinner sig i den sociala barn- och ungdomsvården.

I budgetpropositionen för 2021 nämns vidare följande (s. 140):

Barn och unga som vårdas vid SiS institutioner med stöd av LVU har ofta psykiatriska vårdbehov som behöver tillgodoses samtidigt som de sociala vårdbehoven. Socialstyrelsen har fått regeringens uppdrag att förbereda och samordna ett pilotprojekt inom psykiatri och vid Statens institutionsstyrelse (SiS) (S2019/03898/FS). Syftet med utvecklingsarbetet är att förbättra vården för vissa unga som vårdas med stöd av LVU och som även har stora behov av psykiatrisk vård. Arbetet ska ske i nära samarbete med berörda verksamheter och SiS samt i dialog med Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Delredovisningar kommer att lämnas årligen senast den 31 maj och uppdraget ska redovisas senast den 30 september 2025

I budgetpropositionen för 2021 fortsätter regeringen enligt följande (s. 143–144):

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att kartlägga förekomsten av sådan samsjuklighet och analysera hur samverkan mellan vård- och behandlingsansvariga huvudmän och verksamheter fungerar (S2018/04564/FS). Socialstyrelsens redovisning visar att personer med stora behov av vård och stöd ofta drabbas hårt och riskerar att falla mellan stolarna när samverkan mellan huvudmännen inte fungerar. Riksdagen har i april 2019 tillkännagett det som utskottet anför om ansvar för vård vid samsjuklighet

i form av psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom m.m. Av tillkännagivandet följer att regeringen bör se över frågan om ansvarsfördelning mellan huvudmännen (bet. 2018/19: SoU15 punkt 18, rskr. 2018/19:193). Regeringen beslutade den 17 juni 2020 om direktiv till Utredningen om samordnade insatser vid samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd (dir. 2020:68). En särskild utredare ska föreslå hur samordnade insatser när det gäller vård, behandling och stöd kan säkerställas för barn, unga och vuxna personer med samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd. Syftet med uppdraget är att skapa förutsättningar för att personer med sådan samsjuklighet erbjuds en samordnad, behovsanpassad och patientcentrerad vård och omsorg och får tillgång till de medicinska, farmakologiska, psykiatriska och sociala insatser som de är i behov av. Uppdraget ska redovisas senast den 30 november 2021. Riksdagens tillkännagivande är inte slutbehandlat

En sammanhållen god och nära vård för barn och unga

En särskild utredare har av regeringen fått i uppdrag att se över förutsättningarna för en sammanhållen god och nära vård för barn och unga (S 2019:05, dir. 2019:93). Meningen med uppdraget är att nå upp till en mer likvärdig vård med förebyggande och hälsofrämjande insatser för barn och unga i hela landet. Meningen är också att avlasta den specialiserade barn- och ungdomspsykiatrin.

Uppdraget att utreda förutsättningarna för en sammanhållen god och nära vård för barn och unga delredovisades den 4 maj 2021 i delbetänkandet Börja med barnet!

Utredningen ska slutredovisa sitt uppdrag den 1 oktober 2021. I slutbetänkandet kommer utredningen i enlighet med direktiven att återkomma till frågan om uppföljning (s. 32).

Öppna insatser respektive placering utan vårdnadshavares samtycke

Socialstyrelsen fick i regleringsbrevet för 2018 i uppdrag att redogöra för kunskapsläget i fråga om öppna insatser utan samtycke till barn och unga respektive vårdnadshavare, bl.a. utifrån erfarenheterna i Danmark och Norge, samt bedöma om det är motiverat med lagändringar på området (S2018/05767/FS). Uppdraget utökades i november 2019, och Socialstyrelsen fick då i uppdrag att lämna förslag på författningsändringar (S2019/04727/FST). I uppdraget ingick bl.a. att se över bestämmelsen i 22 § LVU (s.k. mellantvång) i syfte att insatsen ska kunna ges i fler fall och i fler situationer. I denna del ingick bl.a. att se över om mellantvång bör kunna beslutas vid brister i den unges hemmiljö (2 § LVU) och om rekvisiten i övrigt för att kunna besluta om en sådan insats bör ändras.

Uppdraget redovisades i sin helhet den 31 maj 2021 i rapporten Öppna insatser utan samtycke – Rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST. Av sammanfattningen framgår att den samlade bild som Socialstyrelsen har fått under arbetet med uppdraget är att det, delvis som en följd av regelverkets konstruktion, finns barn som löper en risk att inte få tillräckligt stöd från

socialtjänsten i dag och att möjligheterna för socialtjänsten att besluta om öppna insatser till barn utan vårdnadshavarnas samtycke behöver öka för att ge barn tillgång till öppna insatser i fler fall och i fler situationer. Socialstyrelsen lämnar förslag till ändringar i SoL i form av en sänkning av åldersgränsen från 15 till 12 år för beslut om öppna insatser utan föräldrarnas samtycke. När det gäller frågan om en utvidgning av 22 § LVU till att omfatta beslut också vid brister i den unges hemmiljö (2 §) anser Socialstyrelsen att detta inte är lämpligt. Eftersom Socialstyrelsen enligt uppdraget ska lämna författningsförslag oavsett ställningstagande finns det i rapporten en beskrivning av en möjlig utvidgning av 22 § LVU.

I sitt regleringsbrev för 2020 fick Socialstyrelsen i uppdrag att göra en fördjupad analys av förslaget i betänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – förslag till ny LVU (SOU 2015:71) om att socialnämnden, utan vårdnadshavarens samtycke, ska kunna besluta om placering av barn som fyllt 16 år (S2019/05315/RS). Analysen skulle bl.a. göras utifrån perspektivet att förslaget innebär ett betydande ingrepp i vårdnadshavarnas bestämmanderätt.

Uppdraget redovisades den 31 maj 2021 i rapporten Placering av barn utan vårdnadshavarnas samtycke – Fördjupad analys av förslag i SOU 2015:71. Rapporten innehåller Socialstyrelsens svar på de frågeställningar som ingått i uppdraget. Uppdraget har inte omfattat att ta ställning till om regeringen bör gå vidare med förslaget. Av sammanfattningen framgår att Socialstyrelsen anser att förslaget skulle kunna bidra till ett stärkt barnrättsperspektiv i socialtjänstens verksamhet. Socialstyrelsen ser samtidigt att förslaget är förenat med betydande svårigheter, och att flera frågor behöver tydliggöras om förslaget ska genomföras.

Båda rapporterna bereds i Regeringskansliet.

Uppdrag om den barn- och ungdomspsykiatriska heldygnsvården inklusive den psykiatriska tvångsvården

Regeringen fattade i mars 2019 beslut om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att stimulera och stärka det nationella arbetet med att utveckla och sprida relevant och aktuell kunskap samt ändamålsenliga kunskapsstöd, metoder och arbetssätt till hälso- och sjukvårdspersonal som arbetar med barn i den psykiatriska heldygnsvården – inklusive den psykiatriska tvångsvården. Utvecklingsarbetet kan även omfatta unga över 18 år i de fall myndigheten finner det relevant (S2019/01522/FS). Enligt beslutet ska uppdraget att utveckla den psykiatriska heldygnsvården för barn vara långsiktigt och bedrivs under en fyraårsperiod och sedan vara integrerat i myndighetens ordinarie verksamhet. I beslutet anförde regeringen vidare följande:

Arbetet ska bidra till att de yrkesverksamma som möter och arbetar med barn i den psykiatriska heldygnsvården och tvångsvården har goda förutsättningar att ge barnen ett gott bemötande, samt vård av god kvalitet som utgår från barnets behov och rättigheter. De frågor som ska aktualiseras i arbetet bör kunna variera över tid, beroende på behoven hos barn och hos vårdens professioner. Vissa frågor ska dock särskilt belysas i

arbetet, bl.a. bemötandefrågor och systematiskt kvalitetsarbete för att undvika tvångsåtgärder. I uppdraget bör Socialstyrelsen där det är relevant, samverka med Barnombudsmannen (BO), professionsföreningar, barn med egen erfarenhet av psykiatrisk tvångsvård och tvångsåtgärder, patient-, brukar-, och anhörigorganisationer samt de övriga aktörer som Socialstyrelsen finner relevanta för uppdragets genomförande.

Regeringen beslutade den 8 april 2021 om en ändring av Socialstyrelsens ovan nämnda uppdrag på så vis att myndigheten inom ramen för uppdraget även ska arbeta för att säkerställa en god kvalitet i patientregistret när det gäller statistik om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård så att statistiken på ett tillförlitligt sätt kan användas i uppföljningssyfte och som officiell statistik. Uppdraget gäller tvångsvård både enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Kompetens och kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården

Socialstyrelsen fick i sitt regleringsbrev för 2020 i uppdrag att under perioden 2020–2022 stödja huvudmän samt yrkesverksamma inom den sociala barn- och ungdomsvården genom insatser för att främja kompetens och stabilitet samt kvalitetsutveckling inom området. Socialstyrelsen ska genomföra eller initiera insatser som bidrar till ökad kompetens och kvalitet inom de fyra områden som identifierades i ett tidigare regeringsbeslut (S2018/00535/FST). Därutöver ska Socialstyrelsen vidta åtgärder för att stärka samverkan mellan socialtjänst, polis och andra relevanta aktörer i det brottsförebyggande arbetet. Socialstyrelsen ska genom utåtriktade aktiviteter sprida aktuell kunskap om metoder, arbetssätt och goda exempel till kommuner och andra berörda aktörer.

En slutredovisning ska lämnas senast den 31 mars 2023 (S2020/09552).

Uppdrag till Socialstyrelsen att genomföra en kartläggning av den psykiatriska tvångsvården respektive den rättspsykiatriska vården

Den 18 mars 2021 lämnade regeringen ett uppdrag till Socialstyrelsen att genomföra en kartläggning av den psykiatriska tvångsvården respektive den rättspsykiatriska vården (S2021/02640). Kartläggningen ska syfta till att öka kunskapen om den vård som bedrivs för personer som fyllt 18 år med stöd av LPT och LRV. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) och andra berörda myndigheter. Vidare ska Socialstyrelsen, inom ramen för uppdraget, samverka med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), regioner, berörda professionsföreningar samt patient-, brukar- och anhörigorganisationer. En delredovisning som innehåller en plan för det arbete som ska bedrivas inom uppdraget ska lämnas till Socialdepartementet senast den 1 augusti 2021. Uppdraget ska slutredovisas till Socialdepartementet senast den 1 augusti 2023. I slutredovisningen ska Socialstyrelsen lämna förslag på åtgärder som myndigheten kan vidta för att främja kompetens- och kvalitetsutveckling inom

området och i övrigt föreslå de utvecklingsinsatser som myndigheten bedömer som angelägna för att skapa förutsättningar för att personer som vårdas i den psykiatriska tvångsvården och inom rättspsykiatri erbjuds en jämlik, trygg och säker vård av god kvalitet.

Socialtjänstens handläggning av ärenden som rör stöd och skydd till barn och unga

Den 26 november 2020 lämnade regeringen ett uppdrag (S2020/08835) till Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) att under 2021–2022 förstärka tillsynen av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör stöd och skydd till barn och unga. Den förstärkta tillsynen ska särskilt uppmärksamma

- hur barnets bästa beaktas, utreds och redovisas i handläggningen och i beslutsfattandet, däribland barnets rätt att komma till tals
- socialnämndens hantering av förhandsbedömningar och skyddsbedömningar
- socialnämndens arbete med att noga följa vården av de barn och unga som vårdas utanför sitt eget hem
- socialnämndens arbete med att bevaka barnets bästa genom vårdnadsöverflyttning och flyttningsförbud
- socialnämndens arbete med att följa upp ett barns situation efter avslutad placering eller när en utredning avslutats utan beslut om insats.

Ivo ska återföra kunskapen om tillsynen till Socialstyrelsen. Mot bakgrund av resultaten av den förstärkta tillsynen ska myndigheten också vid behov lämna förslag till regeringen om ytterligare åtgärder på nationell nivå.

Den 27 januari 2021 redovisade Ivo en plan för tillsyn 2021 och 2022 och den 1 mars 2023 ska Ivo lämna en samlad redovisning av uppdraget.

Samsjuklighetsutredningen

Regeringen beslutade i juni 2020 om direktiv till Utredningen om samordnade insatser vid samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd (S 2020:08, dir. 2020:68). En särskild utredare ska föreslå hur samordnade insatser när det gäller vård, behandling och stöd kan säkerställas för barn, unga och vuxna personer med samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd. I uppdraget ingår bl.a. att

- analysera och lämna förslag på hur samverkan för personer med samsjuklighet kan förbättras mellan huvudmännen och mellan verksamheter med samma huvudman
- se över ansvarsfördelningen mellan huvudmännen och lämna förslag på hur ansvaret för personer med samsjuklighet kan samlas hos en huvudman
- belysa frågor som rör samverkan mellan hälso- och sjukvård och socialtjänst och andra aktörer vars uppdrag berör personer med samsjuklighet

- analysera för- och nackdelar med en gemensam lagstiftning för personer som vårdas utan samtycke enligt LVM eller LPT.

Uppdraget ska redovisas senast den 30 november 2021.

Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag

I augusti 2020 lämnade utredningen Framtidens socialtjänst sitt slutbetänkande Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag (SOU 2020:47).

Utredningen har haft i uppdrag att utforma en socialtjänst som bidrar till social hållbarhet med individen i fokus och som med ett förebyggande perspektiv ger människor lika möjligheter och rättigheter (s. 35).

Utredningen föreslår att en ny socialtjänstlag ska ersätta den nuvarande lagen. I syfte att skapa förutsättningar för ett långsiktigt förebyggande arbete inom socialtjänsten föreslår utredningen att det i den nya lagen ska anges att socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv.

I syfte att tydliggöra vikten av uppföljning och skapa bättre förutsättningar för god kvalitet inom socialtjänsten föreslår utredningen att bestämmelsen i nuvarande 3 kap. 3 § tredje stycket SoL uttryckligen ska omfatta uppföljning.

När det gäller ett förtydligt barnrättsperspektiv föreslår utredningen att nuvarande bestämmelse om barnets bästa omformuleras till att ange att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.

Betänkandet är föremål för fortsatt beredning inom Regeringskansliet.

Barnkonventionen och svensk rätt

Barnkonventionsutredningen lämnade i november 2020 sitt betänkande Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63) till regeringen.

Utredningens uppdrag har varit att göra en kartläggning av hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med rättigheterna i barnkonventionen.

Utredningen har kommit fram till att svensk lagstiftning och praxis stämmer överens med innebörden av artiklarna 1–42 i barnkonventionen med bl.a. följande undantag:

- Bestämmelserna i LVU, LPT, LRV och lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård är inte fullt förenliga med innebörden av artikel 17, eftersom det saknas bestämmelser som uttryckligen säkerställer frihetsberövade barns tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor.
- Svensk lagstiftning säkerställer inte att alla barn som hålls i förvar (utan en förälder) eller som tvångsvårdas med stöd av LPT eller LRV hålls avskilda från vuxna, såvida det inte bedöms vara till barnets bästa att inte göra detta. Detta överensstämmer inte med artikel 37 (c).
- Det är inte förenligt med artikel 37 (d) att ett barn som fyllt 15 år inte har rätt till juridiskt biträde vid överklagande av ett beslut enligt 15 b § LVU om att placeras vid en läsbar enhet.

- Det är inte förenligt med artikel 37 (d) att ett barn som är föremål för psykiatrisk tvångsvård först vid en rättegång har rätt till ett offentligt biträde, så länge inte frihetsberövandet snarast blir föremål för en domstolsprövning.
- Det är inte förenligt med artikel 37 (d) att ett barn som inte fyllt 15 år inte villkorslöst kan begära att en domstol (eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet) prövar frågan om barnet ska vara – föremål för vård enligt LVU av sådant slag att vården anses utgöra ett frihetsberövande (dvs. fall när 15 eller 15 b §§ LVU kan tillämpas) – föremål för sluten psykiatrisk tvångsvård enligt LPT eller LRV.

Betänkandet bereds inom Regeringskansliet.

Utredningen om tvångsvård för barn och unga

Den 12 juli 2012 tillkallade den dåvarande regeringen en särskild utredare som fick i uppdrag att göra en översyn av LVU. Syftet med utredningen var bl.a. att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga samt att bidra till kvalitetsutveckling inom den sociala barn- och ungdomsvården, med särskilt fokus på tvångsvård. Utredningen fick i ett tilläggsdirektiv i uppdrag att göra en översyn av hur långsiktigheten och stabiliteten i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade (dir. 2014:87).

Utredningen överlämnade sitt slutbetänkande i juni 2015: Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71). Betänkandet innehåller bl.a. ett förslag till en ny lag om tvångsvård av barn och unga.

Enligt uppgift från Socialdepartementet pågår beredningen av betänkandet inom Regeringskansliet.

Barnets bästa när vård enligt LVU upphör

I departementspromemorian *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör* (Ds 2021:7) lämnas förslag som syftar till att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn som vårdas enligt LVU och SoL. Förslagen omfattar fyra områden:

- Principen om barnets bästa stärks i samband med att vården upphör.
- Socialnämndens skyldighet att överväga vårdnadsöverflyttning tidigareläggs.
- Socialnämnden blir skyldig att följa upp barns situation när tvångsvården har upphört.
- Socialnämnden får möjlighet att besluta om drogtestar för vårdnadshavare och föräldrar.

Promemorian har skickats ut på remiss, och tiden för svar går ut den 11 juni 2021.

Barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av om vård i familjehem enligt LVU ska upphöra

Den 6 maj 2021 beslutade socialutskottet att en utredare skulle ges ett uppdrag om att utreda förutsättningarna för att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av om vård i familjehem enligt LVU ska upphöra.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2022.

Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) kritiseras för brister i myndighetens tillsyn över den psykiatriska tvångsvården

ChefsJO har i ett initiativärende granskat hur Ivo följer upp vården enligt de psykiatriska tvångsvårdslagarna (O 60-2019) och lämnat ett beslut den 28 april 2021. Med de psykiatriska tvångslagarna avses i beslutet LPT och LRV. I granskningen har följande frågor tagits upp:

- uppföljning av vårdgivarnas användning av tvångsåtgärder
- granskning av anmälningar enligt lex Maria
- uppföljning av vårdgivarnas systematiska patientsäkerhetsarbete
- kontroller av fysiska vårdmiljöer m.m.
- patienter som hålls avskilda under lång tid
- säkerhetsregistret.

Sammanfattningsvis är chefsJO mycket kritisk till att Ivo under de mer än sex år som verksamheten hade bedrivits vid tiden för granskningen inte kommit längre med att utveckla de metoder som behövs för att fullgöra kravet på att tillsynen över vården ska bedrivas strategiskt, effektivt och enhetligt enligt de psykiatriska tvångsvårdslagarna. Ivo behöver säkerställa en central styrning och systematisk uppföljning av de regionala tillsynsavdelningarnas verksamhet för att syftet med tillsynen ska kunna uppnås. I beslutet gör chefsJO även en framställning till regeringen om en översyn av lagstiftningen när det gäller patienter som hålls avskilda under långa tider.

Översyn av vissa frågor enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård och lagen om rättspsykiatrisk vård

Den 20 maj 2021 beslutade regeringen om direktiv (2021:36) för en särskild utredare att göra en översyn av vissa frågor enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT, och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, förkortad LRV, samt analysera behovet av förändringar och förtydliganden av regelverket. Syftet med översynen är att ytterligare stärka barnrättsperspektivet, rättssäkerheten och säkerheten i vården för personer som tvångsvårdas med stöd av LPT och LRV.

Utredaren ska bl.a.

- analysera och ta ställning till om det ska införas ett krav på att barn som vårdas enligt LPT eller LRV, samt i förekommande fall med stöd av HSL

- inte får vårdas tillsammans med vuxna eller endast får vårdas med vuxna om det kan anses vara för barnets bästa
- utreda om det ska införas bestämmelser som innebär att de tvångsåtgärder som i dag inte kan överklagas enligt LPT och LRV ska vara överklagbara till allmän förvaltningsdomstol
 - bedöma om det ska införas bestämmelser som tillförsäkrar även patienter över 18 år möjlighet till daglig utevistelse och dagliga aktiviteter på vårdinrättningarna
 - bedöma om bestämmelserna i LRV, med hänsyn tagen till grundläggande fri- och rättigheter, ska skärpas för att förhindra att otillåtna föremål förs in på vårdinrättningarna och för att förhindra att patienter utför straffbelagda handlingar mot medintagna eller hälso- och sjukvårdspersonal
 - analysera gränsdragningar mellan LPT och HSL och utreda frågor som är sammankopplade till gränsdragningar, såsom konsekvenser för inrapporteringen till patientregistret och underrättelseskyldigheten till Inspektionen för vård och omsorg
 - lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 juli 2022.

Svar på skriftliga frågor

Den 12 maj 2021 besvarade socialminister Lena Hallengren (S) en skriftlig fråga (fr. 2020/21:2734) om bristande tillsyn inom tvångsvården. Statsrådet svarade följande:

Clara Aranda har frågat mig om jag avser att återkomma med förslag på åtgärder för att komma tillrätta med de allvarliga brister som har framkommit när det gäller IVO:s bristande tillsyn inom tvångsvården.

Jag har tagit del av Riksdagens ombudsmäns (JO:s) granskning av IVO:s tillsyn inom tvångsvården. Det är viktigt att tillsynen över den psykiatriska tvångsvården och den rättspsykiatriska vården är enhetlig, kontinuerlig och samordnad. Detta rör sig om personer, däribland barn och unga, som är sårbara och som befinner sig i en beroendeställning gentemot vårdens medarbetare. Samhället har i sådana situationer åtagit sig ett särskilt ansvar för att se till att dessa personer får god vård och inte utsätts för inskränkningar i sin självbestämmanderätt som inte är absolut nödvändiga. Som tillsynsmyndighet behöver IVO säkerställa att man har den information som krävs för att kunna utföra nödvändig tillsyn för dessa verksamheter.

Socialdepartementet har, mot bakgrund av den information som framkommit, en dialog med IVO om hur de anser att tillsynen behöver utvecklas. Jag avser att följa hur myndigheten hanterar den kritik som riktats mot myndigheten.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner

Frågor om tvångsvård behandlades av utskottet i 2018/19:SoU9 Socialtjänst- och barnfrågor. Utskottet föreslog att riksdagen skulle avslå yrkandena (res. M, SD, C, V, KD, L) och riksdagen följde utskottet (rskr. 2018/19:187).

Tillkännagivanden

Stärkt tillsyn och uppföljning av barn- och ungdomspsykiatri respektive samsjuklighet

Riksdagen beslutade i april 2019 om två tillkännagivanden till regeringen om att regeringen bör dels stärka tillsynen och uppföljningen av barn- och ungdomspsykiatri, dels se över frågan om hur ansvaret för vård vid samsjuklighet i form av psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom kan samlas hos en huvudman (bet. 2018/19:SoU15, rskr. 2018/19:193). Utskottet anförde bl.a. följande (s. 25 respektive 39):

Utskottet konstaterar inledningsvis att rapporter från Socialstyrelsen och Folkhälsomyndigheten under flera år har visat att den psykiska ohälsan bland barn och unga ökar. Utskottet vill även framhålla att vuxnas utsatthet när de mår psykiskt dåligt riskerar att bli barns utsatthet. För att minska den psykiska ohälsan i samhället krävs enligt utskottet ett förstärkt arbete. Det bör enligt utskottet säkerställas att vården håller hög kvalitet. Utskottet anser därför att regeringen bör stärka tillsynen och uppföljningen av barn- och ungdomspsykiatri. Riksdagen bör ställa sig bakom det som utskottet anför och tillkänna det för regeringen. Motion [...] bör därför bifallas. Utskottet konstaterar inledningsvis att personer med samsjuklighet i form av psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom är en särskilt utsatt grupp. I detta sammanhang vill utskottet särskilt framhålla att nuvarande ansvarsfördelning mellan kommun och region enligt utskottet kan innebära att den enskilde inte får den vård som behövs. Utskottet anser därför att regeringen bör se över frågan om hur ansvaret för vård vid sådan samsjuklighet kan samlas hos en huvudman. Utskottet konstaterar vidare att det i dag finns en gränsdragningsproblematik mellan lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall och lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Enligt utskottets uppfattning bör regeringen efter det att den nyss nämnda översynen har gjorts utreda möjligheterna till en gemensam tvångslagstiftning för personer med psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom. Därutöver bör regeringen se över hur det ska kunna finnas tillgång till farmakologisk behandling i hela landet för personer med beroendesjukdom. Utskottet föreslår att riksdagen ställer sig bakom det som utskottet anför och tillkännager detta för regeringen. Ställningstagandet innebär delvis bifall till motionerna [...].

I skrivelse 2020/21:75 Riksdagens skrivelser till regeringen – åtgärder under 2020 hänvisar regeringen bl.a. till de lagändringar som trädde i kraft den 1 juli 2020 (se vidare under Gällande rätt) och anför vidare att regeringen avser att tillmötesgå tillkännagivandet om stärkt tillsyn och uppföljning genom att under 2021 ge ett särskilt uppdrag till Inspektionen för vård och omsorg, om det med hänsyn till den pågående pandemin bedöms finnas utrymme för myndigheten att hantera ett sådant uppdrag. Uppdraget kommer att gå ut på att

stärka uppföljningen och tillsynen inom psykiatrin med särskilt fokus på barn- och ungdomspsykiatrin, tvångsvården och rättspsykiatrin. Punkten är inte slutbehandlad.

När det gäller tillkännagivandet om ansvar för vård vid samsjuklighet i form av psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom m.m. anför regeringen bl.a. att Socialstyrelsen på uppdrag av regeringen har kartlagt förekomsten av samsjuklighet i form av psykisk ohälsa och beroendeproblematik samt föreslagit hur vården kan förbättras. Uppdraget redovisades den 30 november 2019 till regeringen. Regeringen hänvisar vidare till Utredningen om samordnade insatser vid samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd (dir. 2020:68), se mer om utredningen under Bakgrund och pågående arbete. Utredningsuppdraget ska redovisas senast den 30 november 2021 och regeringen avser att därefter återkomma till riksdagen. Punkten är inte slutbehandlad.

Övervägande av vården (LVU)

Riksdagen beslutade den 10 december 2020 om ett tillkännagivande till regeringen om övervägande av vård med stöd av LVU (bet. 2020/21:SoU5, rskr. 2020/21:128). Utskottet anförde följande (s. 29):

Som framgår ovan är socialnämnden skyldig att minst en gång var sjätte månad överväga om vård i ett annat hem än det egna, som ges med stöd av SoL eller 2 § LVU, fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. Nuvarande lagstiftning hindrar således inte att socialnämnden överväger vården oftare än var sjätte månad. Emellertid kan det finnas en risk att den pressade arbetsituation som socialtjänstens medarbetare många gånger befinner sig i medför att minimigränsen blir normerande. Utskottet anser därför att reglerna om övervägande av vården bör utvärderas. Om utvärderingen visar att det finns behov av att förtydliga lagstiftningen bör regeringen återkomma till riksdagen med förslag. Utskottet föreslår att riksdagen med bifall till motionerna [...] gör ett tillkännagivande till regeringen.

I skrivelse 2020/21:75 anför regeringen när det gäller frågan om övervägande av vård med stöd av LVU att det i propositionen Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden (prop. 2020/21:35) anges, i fråga om socialnämndens skyldighet att regelbundet överväga om vården behövs och hur vården bör inriktas och utformas, att regeringen avser att följa frågan och överväga ytterligare åtgärder. Regeringen avser därför att återkomma i frågan. Punkten är inte slutbehandlad

En ny LVU, uppföljning och stöd efter en placering utanför hemmet och skriftliga uppföljningar

Riksdagen beslutade den 10 februari 2021 om ett tillkännagivande om en ny LVU till regeringen (bet. 2020/21:SoU19, rskr. 2020/21:187). Utskottet anförde i denna del bl.a. följande (s. 28):

Utskottet konstaterar att det nu är mer än fem år sedan tvångsvårdsutredningen föreslog en ny lag om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71). Utredningens förslag skulle enligt utskottet innebära ett starkt barnperspektiv och en ökad rättssäkerhet för barn i samhällets vård och särskilt för dem som behöver tvångsvård. Utskottet anser att det är angeläget att detta förslag bereds skyndsamt. För att uppnå kvalitetsförbättringar och stärka barnets rätt krävs ett antal åtgärder, som att t.ex. införa tydliga mål och krav för tvångsvården i LVU och att lagen omarbetas för ökad tydlighet och begriplighet. Detta bör riksdagen med bifall till motion [...] ge regeringen till känna.

Vid samma tillfälle beslutade riksdagen också om två tillkännagivanden till regeringen om uppföljning och stöd efter en placering utanför hemmet och om skriftliga uppföljningar. Utskottet anförde följande (s. 30):

Utskottet anser att det behövs bestämmelser i SoL som innebär att socialnämnden blir skyldig att följa upp ett barns situation under minst tolv månader efter att placeringen har upphört och barnet har återförts till sin ursprungsfamilj. Vidare bör det i SoL införas bestämmelser som gör det tydligt vilket stöd ett barn eller en ungdom bör ha efter att vården har avslutats. Detta bör riksdagen med bifall till motionerna [...] ge regeringen till känna.

Utskottet anser att det ska finnas ett lagstadgat krav på att uppföljningen under en placering i familjehem respektive jourhem ska dokumenteras skriftligt. Detta bör riksdagen med bifall till motion [...] ge regeringen till känna.

Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem

Riksdagen beslutade den 7 april 2021 om ett tillkännagivande om vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem (bet. 2020/21:SoU33, rskr. 2020/21:236). Enligt tillkännagivandet ska regeringen senast den 1 augusti 2021 återkomma till riksdagen med en skrivelse som innehåller en bedömning av de insatser som krävs för att vården inom Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem ska vara säker såväl för de placerade unga som för personalen och för att en placering ska ge den unge den vård och behandling som krävs.

Utskottets ställningstagande

Att vara föremål för vård med tvång är ingripande för den enskilde. Enligt utskottet bör tvångsvård inte i första hand handla om att skydda den enskilde eller det allmänna utan om att erbjuda den enskilde en god, säker, effektiv och ändamålsenlig vård. Utskottet kan konstatera att det sedan en tid pågår arbeten i flera delar inom tvångsvårdens område. Enligt utskottet är det emellertid nu dags att se över tvångsvården som helhet. Oavsett vilket slags tvångsvård det är fråga om gör sig vissa generella ställningstaganden gällande. Som exempel kan nämnas att det är angeläget att de utredningar som görs är rättssäkra, tillförlitliga och evidensbaserade. Vidare bör personal inom tvångsvården liksom inom den närliggande vården och omsorgen ha god utbildning och tillförsäkras regelbunden fortbildning på området. Allt detta är en förutsättning

för att få väl underbyggda beslut om tvångsvård. Det är vidare angeläget att den tvångsvård som ges är trygg, säker och effektiv och att vården följs upp kontinuerligt under vårdtiden. Viktigt är även att ansvarsfördelningen mellan de olika huvudmännen och aktörerna är klar liksom att samverkan dem emellan är god. Beslut om att vården ska upphöra ska enligt utskottets uppfattning fattas på underbyggda utredningar, och efter ett beslut om att vården ska upphöra bör man följa upp beslutet under en väl tilltagen tid. När det gäller tvångsvård av barn och unga är det vidare viktigt att de får bli mer delaktiga i besluten och i vården så att deras rättigheter tillgodoses. Utskottet anser därför att regeringen bör se över hela vårdkedjan i en bred översyn av tvångsvården. Vad utskottet nu anfört bör riksdagen ge regeringen tillkänna med delvis bifall till motionerna 2019/20:2928 (M) yrkandena 6 och 8, 2020/21:169 (V) yrkande 20, 2020/21:2035 (SD) yrkande 14, 2020/21:2720 (MP) yrkande 5, 2020/21:3139 (M) yrkande 14, 2020/21:3271 (L) yrkandena 17 och 18, 2020/21:3275 (L) yrkandena 13, 15 och 18 samt 2020/21:3294 (M) yrkande 9.

Reservation

Frågor om tvångsvård (S, MP)

av Kristina Nilsson (S), Ann-Christin Ahlberg (S), Mikael Dahlqvist (S), Yasmine Bladelius (S), Dag Larsson (S) och Nicklas Attefjord (MP).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att förslaget till riksdagsbeslut borde ha följande lydelse:

Riksdagen avslår motionerna

2019/20:2928 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkandena 6 och 8,

2020/21:169 av Karin Rågsjö m.fl. (V) yrkande 20,

2020/21:2035 av Carina Ståhl Herrstedt m.fl. (SD) yrkande 14,

2020/21:2720 av Johanna Öfverbeck m.fl. (MP) yrkande 5,

2020/21:3139 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M) yrkande 14,

2020/21:3271 av Johan Pehrson m.fl. (L) yrkandena 17 och 18,

2020/21:3275 av Juno Blom m.fl. (L) yrkandena 13, 15 och 18 samt

2020/21:3294 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 9.

Ställningstagande

Vi delar majoritetens uppfattning att det behövs förbättringar inom tvångsvården och att detta är en angelägen fråga. Vi noterar emellertid att det bl.a. med anledning av tillkännagivanden från riksdagen till regeringen pågår arbete i flera delar på tvångsvårdens område.

Enligt ett tillkännagivande från riksdagen (bet. 2020/21:SoU33, rskr. 2020/21:236) ska regeringen den 1 augusti 2021 återkomma till riksdagen med en skrivelse som innehåller en bedömning av de insatser som krävs för att vården inom Statens institutionsstyrelsens särskilda ungdomshem ska vara säker såväl för de placerade unga som för personalen och för att en placering ska ge den unge den vård och behandling som krävs.

Vi noterar vidare att betänkandet med förslag till en ny LVU (SOU 2015:71) bereds i Regeringskansliet och att utredningsuppdraget om hur principen för barnets bästa kan stärkas vid beslut om tvångsvårdens (LVU) upphörande redovisades den 10 mars 2021 (Ds 2021:7). Den senare är remitterad med sista svarsdag den 11 juni 2021. Vi kan vidare konstatera att riksdagen i februari 2021 beslutade om tillkännagivanden om en ny LVU, om uppföljning under minst tolv månader efter att placeringen har upphört och barnet har återförts till sin ursprungsfamilj och om stöd efter det att vården har avslutats samt om att uppföljningar ska vara skriftliga (bet. 2020/21:SoU19, rskr 2020/21:187).

När det gäller frågorna om dels stärkt tillsyn och uppföljningen av barn- och ungdomspsykiatri, dels hur ansvaret för vård vid samsjuklighet i form av psykisk ohälsa i kombination med beroendesjukdom kan samlas hos en

huvudman har riksdagen lämnat sådana tillkännagivanden till regeringen (bet. 2018/19SoU15, rskr 2018/19:193). Vi noterar här att regeringen avser att under 2021 lämna ett uppdrag till Ivo om att stärka uppföljningen och tillsynen inom psykiatrin med särskilt fokus på barn- och ungdomspsykiatrin, tvångsvården och rättspsykiatrin. Därtill noterar vi Utredningen om samordnade insatser vid samsjuklighet i form av missbruk och beroende och annan psykiatrisk diagnos eller närliggande tillstånd (S 2020:08, dir. 2020:68).

Därutöver kan nämnas att regeringen i maj i år beslutade om ett utredningsuppdrag till en särskild utredare om att se över vissa frågor enligt lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) och lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV) med syftet att ytterligare stärka barnrättsperspektivet, rättssäkerheten och säkerheten i vården för de personer som tvångsvårdas med stöd av LPT och LRV (dir. 2021:36).

Avslutningsvis vill vi nämna regeringens uppdrag i november 2020 till Ivo att under 2021–2022 förstärka tillsynen av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör stöd och skydd till barn och unga.

Vi anser sammanfattningsvis att det inte behövs något tillkännagivande till regeringen om en bred översyn av tvångsvården. Motionerna bör avslås.

BILAGA

Förteckning över behandlade förslag

Motion från allmänna motionstiden 2019/20

2019/20:2928 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M):

6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en bred översyn av tvångsvården och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att göra en översyn av lagen om vård av unga och tillkännager detta för regeringen.

Motioner från allmänna motionstiden 2020/21

2020/21:169 av Karin Rågsjö m.fl. (V):

20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en utredning bör tillsättas med uppdrag att se över vilka konsekvenser LVU får för de unga som berörs samt att om resultatet av en sådan utredning visar på brister även se över den rådande lagstiftningen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:2035 av Carina Ståhl Herrstedt m.fl. (SD):

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att verka för att barn och vuxna som farit illa under sin placering i högre grad erbjuds eftervård, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:2720 av Johanna Öfverbeck m.fl. (MP):

5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att möjliggöra för att barn och unga som har ett behov av det, ska omhändertas enligt lagen om vård av unga och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3139 av Camilla Waltersson Grönvall m.fl. (M):

14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra en bred översyn av tvångsvården och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3271 av Johan Pehrson m.fl. (L):

17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om nationell kartläggning av omhändertaganden enligt LVU för att analysera vilka

sociala faktorer som påverkar besluten och tillkännager detta för regeringen.

18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om restriktiv användning av LVU i hemmet och tillkännager detta för regeringen.

2020/21:3275 av Juno Blom m.fl. (L):

13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om uppföljning och utvärdering av samhällsvården och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om barn som far illa under placeringen, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om placerade barn som försvinner, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

2020/21:3294 av Johan Forssell m.fl. (M):

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en ny huvudregel för förbud mot vård enligt LVU i det egna hemmet och tillkännager detta för regeringen.